

MEVLÂNÂ DERGÂHINDA SİKKE-HÂNE VARMİ İDİ?

Dr. Erdoğan EROL

Bu kongrede sunacağımız tebliğin konusu "Mevlânâ Dergâhında Sikke-hâne var mı idi?" dir. Konunun daha detaylı anlaşılabilmesi için, konuşmama Sikke nedir ve nasıl yapılır diyerek, Sikkenin yapılışını slaytlar eşliğinde anlatarak başlamak isterdim. Ancak, bize verilen sınırlı süreyi geçmemek için, konuya "Sikke ve Sikke-hâne" kelimelerinin, yalnızca lügat manalarını vererek başlayacağım.

Sikke tarikat şeyhlerinin ve dervişlerinin başlarına giydikleri kavuk ve külâhtır. Sikke, kelime olarak yalnız başına söylenildiği zaman da Mevlevî Külâhı anlaşılır. Ancak Mevlevî Külâhına "Sikke-i Mevlevî" veya "Sikke-i Şerîf" denilmesi daha yaygın olmaktadır.

Mevlânâ Dergâhında Sikke-hâne var mı idi, varsa yeri neresidir, sorularına cevap aramadan önce, soruların cevabı konusunda fikirlerine müracaat ettiğimiz Dr. Celâleddin ÇELEBİ'nin konu ile ilgili görüşlerini sunalım: "Trablus, Şam ve Humus gibi şehirlerde bulunan Mevlevihânelerin Sikke ihtiyaçları, Dergâhtan (Konya) karşılanırdı. Hatta bir defasında hatırlıyorum, Şam Mevlevihânesine Konya'dan Sikke gelmişti de, dervişler çocuklar gibi sevinmişlerdi." dediler. Bu şehirlere Konya'dan gönderilen Sikkelerin Dergâhtan mı, yoksa Sikkeci esnafından mı temin edildiğini bilmiyorlar. Ancak Celâleddin ÇELEBİ'nin ifadesine dayanarak "Dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunan Mevlevihânelerin Sikke ihtiyaçları Konya'dan karşılanıyordu." dememiz mümkündür.

Şimdi de Mevlânâ Dergâhında Sikke-Hâne var mı idi sorusuna cevap aramaya çalışalım. Bu konuda sunacağımız ilk kaydı, Selçuk Üniversitesi'nin tertiplelediği "6. Milli Mevlânâ Kongresi"nde "Şeyh Mehmet Arif ÇELEBİ zamanında Mevlânâ Külliyesi'ne hizmeti geçenler" (1) adı altında tebliğ olarak sunmuştuk.

Kayıt Mevlânâ Müzesi "Hazine-i Evrak Arşivi"nin 18 nolu belgesidir. Belgenin tarihi H. 21 Safer 1136 (M. 21 Ekim 1723) olup Şeyh Mehmet Arif ÇELEBİ zamanında kaleme alınmıştır. Belge birbirinin devamı olan iki sayfeden ibarettir. Sahifeler kirlili beyaz renkli, filigranlı ve aharlıdır. Birinci sahife 22x60 cm, ikinci sahife ise 22x59 cm ebadındadır. Sahifelerde aradan geçen zaman içerisinde sararmalar ve devamlı katlanmalardan dolayı kırılma ve yırtılmalar olmuştur. Yırtılmaların çoğunluğu kenarlarda ve küçük ölçülerde olduğu için, yazıların okunmalarına mani değildirler. Ancak birinci sahifedeki bir yerdeki yırtılma, iki veya üç ismin yazılı olduğu yeri birlikte götürdüğünden, okunulması mümkün olamamıştır. Sahifenin ortası da devamlı katlanmalardan dolayı kırılmış ve pembe renkli bir kağıtla arkadan yapıştırılarak tamir edilmiştir. Kırık yerin tam üzerine isabet eden başlık, ancak dikkatlice tetkik edildiğinde okunulabilmektedir.

İkinci sahifede de yer yer yırtılmalar olmuştur. Ancak bu sahifedeki yırtıklar yazılara kadar ulaşamamıştır. Sahifenin hemen hemen yarısı boştur. Satır sonlarındaki boşluklar, başkaca bir isim ilave edilmemesi için "SAH" kelimeleri ile doldurulmuştur. Sahifelerdeki yazı Rika'dır.

Bu iki sahifelik belgenin birinci sahifesinde sekiz başlık, ikinci sahifesinde ise iki başlık altında çeşitli adelerde isimler, isimlerin altlarında iş kolları, iş kollarının alt-

(1) Dr. Erdoğan EROL, Şeyh Mehmet Arif ÇELEBİ Zamanında Mevlânâ Külliyesine Hizmeti Geçenler, 6. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler) Selçuk Üniversitesi Matbaası, 1992, s. 61-74.

larında ise, yevmi kaçar akçe aldıkları yazılmıştır. Bu tebliğimizde bizim konumuzla ilgili olarak belgeden sizlere aktaracağımız kısım, birinci sahifenin ilk başlığı olan "An Cemâat-i Hademe-i Medrese ve Câmî-i Şerîf" bölümünün 29. ve 30. sıralarında yer almaktadır.

29. sırada Derviş Süleyman, ismin altında KÛLÂH - DÛZ, iş kolunun altında Yevmi 2 akçe, 30. sırada ise Mustafa, ismin altında DESTÂRÎ, iş kolunun altında ise Yevmi 3 akçe yazılıdır.

Bu belgeden de anlaşılacağı üzere, Mevlevî Dergâhında Külâh diken ve Sikkeci manalarına gelen Külâh-dûzluk ile Destarı dikip sikke üzerine saran manasına gelen Destârîlik adı altında iki iş kolu mevcuttur.

Bu konuda sunacağımız ikinci belge, Mevlânâ Müzesi müzelik kitaplar bölümünün 126 envanter numarasına kayıtlı olan, Ebû Muhammed Hüseyin Bin Mas'ûd El-Farra El-Bagavî adlı kitaptır. Dili Arapça olan kitap, kahverenkli meşin ciltli olup, 32.5 x 24.5 cm ebadındadır. Harekeli Selçuklu neshi ile yazılmış olan kitabın yazarı Mesabih Al-Sunna'dır.

İşte bu kitabın Aa yaprağında şu Arapça ibareli vakıf kaydı yer almaktadır:

وقفت هذا الكتاب المستطاب من كتب الاحاديث المسمي بالمصاحح لاجل اخواني
من طلاب الطائفة العلية المولوية وشرطت ان يوضع باب كرخانه الواقعة بالاسنة
السنية لان يقرأوا ويكتبوا منها وارجوا من الطالبين المستفيدين ان يذكروني بالمعبر
فصار وقتا صحيحا لازما مؤتدا فمن بدله بعد ما سمعته فانما ائمه على الذين يتباونوه واجروا واقف

على الله الجواد الكريم واما العبد الذنب الفقير الى عفوره القدير

درويش محمد الشهبير توكلي عامه الله تعالى

بلطفه الخفي والحلي ابن

ياحباب

٦

Arapça ibarenin tercümesi ise şöyledir:

"Hadis kitaplarından olan ve Mesâbîh olarak adlandırılan bu hoş kitabı, yüksek Mevlevî taifesi talebelerinden olan, kardeşlerim için vakfettim. Ondan okuyup yazmaları için yüksek Âsitenede bulunan Sikkehâneye konulmasını şart koştum. İstifade eden talebelerden beni dua ile anmalarını rica ederim. Kitap ebediyyen burada kalmak üzere vakfolumuştur. Kim ki bunu duyduktan sonra değıştirse, günahı onu değıştirenleredir. Vakfedenin sevabı, keremi bol Allah üzerinedir.

Ben, Kadir Rabbimin affına muhtaç, günahkar bir kulum ve Tevekkülî olarak tanınan Derviş Muhammed'im. Yüce Allah ona yüce ve gizli lütfuyla muamele etsin. Amin. Ey isteyenlere icabet eden"

Kısaca özetlersek, Tevekkülî diye tanınan Derviş Muhammed tarafından Dergâhta, Sikke-hâne denen yerde korunması, Mevlevî ihvanının okuyup faydalanmaları, vakfedene dua etmeleri ve vakıf şartlarına uymaları istenmektedir. Ta'lik Hattı ile yazılmış olan Arapça ibarenin tarihi yoktur.

Ayrıca bu kitabın 66 ve 83a yapraklarında yine Ta'lik Hattı ile

وقف برای درویشان سکه خانه

"Sikkehâne'nin Dervişleri için Vakf" yazısı vardır.

Yukarıda sunduğumuz birbirini tamamlayan iki belgeden de anlaşılacağı üzere, Mevlevî Dergâhında Sikkehâne vardır ve Sikehânedeki Sikke-dûzlar ve Destâfîler çalışmaktadırlar.

1926 yılından beri Müze olarak hizmet veren Dergâh'ta Sikke-hâne neresidir? Bugünkü Müze binası içerisinde bu işe uygun ve büyüklükte müstakil bir bölüm yoktur. Öyleyse Sikkeyi geçmişte nerede yapıyorlardı. Bu sorunun cevabını da Selçuklu Araştırma Merkezi'nce yayımlanmakta olan "Selçuklu Dergisi"nin 2. sayısında bulduk. Dergide Yard. Doç. Dr. Hasan ÖZÖNDER "Mevlânâ Külliyesinin Tamir ve İlaveleri Kronolojisi" adlı makalesinde (2), 1816 yılında yapılan bir tamirden söz etmede ve tamirleri yapılan yerleri 28 madde halinde sıralayarak detaylı bilgiler vermektedir. Tamiri yapılan 28 yerden konumuzla ilgili olan 17., 18. ve 19. maddelerde yer alan tamiratları aynen verelim:

17- Burada bulunan "Meydan Odası" içindeki duvarların yüzüne iki kat beyaz sıva ile tavanına çeşitli renkte boya yenilenmesi ve iki penceresinin çerçeve tecridi.

18- Adı geçen Meydan Odası üzerindeki "Sikke-hâne" odasındaki bütün beyaz sıvanın yenilenmesi ve kubbesi içine üç kat badana ve dört penceresine cam çerçeve yenilenmesi.

19- Adı geçen "Sikke-hâne"nin iki tarafındaki "Şeş-hâne" döşemeleri harab olduğu için, halis harçla şeş tuğla ile döşeme yenilenmesi.

Yukarıda 1816 yılında yapılan tamiratlar arasında Sikke-hâne taban tuğlalarının, tavan sıvalarının ve boyalarının yenilendiğini, dört penceresinin de çam kerestesinden yapılan pencereler ile değıştirildiğini, yine Meydan Odasının sıva ve badanalarının yanında, iki penceresinin de tecridinin yapıldığını öğreniyoruz.

(2) Yard. Doç. Dr. Hasan ÖZÖNDER, Mevlânâ Külliyesinin Tamir ve İlaveleri, Selçuklu Dergisi, Sayı. 2, Ocak 1988, s. 25 Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya.

Yapılan onarımla Mevlânâ dergahının bugünkü yapılarını karşılaştırdığımızda bazı tutarsızlıklar ortaya çıkmaktadır. Meydan-ı Şerif denilen ve bugün Müdür Odası olarak kullanılan odanın iki değil, altı penceresi vardır. İkincisi, halen depo olarak kullanılan Matbah-ı Şerif üzerinde bir oda mevcutsa da, oda Meydan Odası üzerinde değil Matbah üzerindedir. Kaldığı oda kubbeli olmadığı gibi dört penceresi de yoktur. Buradan anlıyoruz ki bugünkü Meydan-ı Şerif Odası yerinde eskiden, alt katı Meydan Odası, üst katı ise Sikke-hâne olan iki katlı bir bina varmış. Meydan-ı Şerif Odası yenileneceği zaman bu iki katlı bina yıkılmış ve yerine bugünkü Meydan-ı Şerif Odası yapılmış olmalıdır.

Sikke çalışması iki etaplı bir çalışmadır. Çalışmanın birinci bölümü Sikke kecesinin hazırlanması işidir. Sikke keçesi hasırla ve tepilerek hazırlanacaksa bu iş için zeminin sert ve geniş olması gerekir. Eğer Sikke keçesi göğüsle veya dirsekle dövülerek yapılacaksa, bu defa keçe çalışması sıcak ve çok nemli bir ortama ihtiyaç duyar. Çalışmanın ikinci bölümü Sikkenin pişirilmesi (yapılması) işidir. Bu bölümde çalışma küçük ahşap bir tezgah üzerinde yapıldığından, yer sorun değildir. Bu durumda Mevlânâ Dergâhında Sikkenin keçe çalışması için ne gerekli ortamı sağlayacak sıcak ve çok nemli yeri, ne de zemini sağlam gerekli büyüklükte bir odası vardır. İşte bu nedenle biz Sikke çalışmasının ilk bölümünün yani Sikke kecesinin hazırlanma işinin Mevlânâ Dergâhının civarında ve Yusuf Ağa Kütüphanesinin hemen yanında iken 1955 yılında yıktırılan ve Celaliye Vakfına ait olan Çifte Hamamı diye de tanınan "Türbe Hamamı"nda yapıldığını zannediyoruz.

Bu düşüncemizi Rahmetli Sanat Tarihçisi ve Mimar Prof. Dr. Yılmaz ÖNGE'nin, 5. Milli Mevlânâ Kongresi'nde sunduğu "Konya Mevlânâ Dergâhı'nın Kaybolan bir Yapısı, Türbe Hamamı" adlı tebliği de (3) desteklemektedir.

Önge Tebliğinde "Hamam hakkında gerek Tarihi, gerekse mimarisi bakımından en geniş bilgiyi varlığını tesadüfen öğrendiğimiz, yayınlanmamış bir raporda buluyoruz. 1950'li yıllarda milli Eğitim Vekâleti Müzeler Genel Müdürlüğü'ne Konya Mevlânâ Dergâhı çevresindeki binalar hakkında bir rapor hazırlayan Rahmetli Y. Mimar Ali Saim ÜLGEN'in bu hamam hakkında hazırladıklarını aynen aşağıya alıyoruz." diyor ve raporun bildirisinde aynen veriyor. Biz de bu raporun konumuzla ilgili bölümünü, kendisinden aynen naklediyoruz.

"Bu hamam ne Bursa'nın, ne de klasik çağımızın hamamları gibi mütenazır bir kompozisyon ifade etmeyip dezakse, birbirine girift ve yalnız keçe imali ile şöhrat bulunmuş olan Konya'nın hususiyetlerine havi bir hamam olup, keçe pişirilen tezgahlı bir kısmı da vardır ki, keçelikli hamam tipi Türkiye'de yalnız Konya'da görülür. Ve bu eserde en eski örnektir. Bu hamamden başka hamamlarda da keçe pişirilen bir kısım mevcut ise de, diğer bütün binalar, buna nazaran muahhardır."

Netice itibariyle Mevlânâ Dergâhında bugünkü Meydan-ı Şerif Odası yerinde geçmişte alt katı Meydan Odası olarak, üst katı ise Sikke-hâne olarak kullanılan bir binanın olduğunu anlıyoruz. Yine yukarıda sunduğumuz kaynaklara dayanarak burada hizmet veren Destarı ve Külâh-dûz görevleri yapan dervişlerin varlığından bahsedebiliriz. Ayrıca yapılan Sikkenin keçe çalışmasını Türbe Hamamının keçelik bölümünde yapıldığını da söyleyebiliriz.

---

(3) Prof. Dr. Yılmaz ÖNGE, Konya Mevlânâ Dergâhı'nın Kaybolan bir Yapısı, Türbe Hamamı, 5. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1991.